

De pædagogiske rutiner som læringsrum i daginstitutioner

Forskningsprojekt v/ Cand. Psych. Ph.D. Søren Smidt Didaktik og Læringsrum UCC

Nyere forskning (eksempelvis Jarvis (1992), Bruner (1998), Dreier (2001) Lave og Wenger (2003) Skaalvik og Skaalvik (2013)), slår fast, at børns læring foregår i alle hverdagslivets kontekster og områder. Det derfor nødvendigt og produktivt at betragte dagtilbuddet som et læringsmiljø, hvor hverdagslivet i sin omfattende helhed tænkes med som ramme for børnenes læring og læreprocesser (Ahlmann, 1990). Hvilket betyder, at det er vigtigt at rette fokus mod børnenes samlede liv og hverdag, og ikke alene på de pædagogiske aktiviteter. Hvilket for daginstitutioners vedkommende vil sige på både de pædagogiske aktiviteter, leg og børnekultur samt pædagogiske rutiner, som en stor del af hverdagslivet i institutionerne er spundet op omkring, og som udgør en væsentlig og betydningsfuld del af børnenes liv og læring (Krogh og Smidt 2009).

Det pædagogiske arbejde og børnenes læring og læreprocesser i daginstitutionerne bliver ret ofte simplificeret og reduceret til pædagogiske aktiviteter (Ahrenkilde et al., 2012). Imidlertid er pædagogik i daginstitutioner andet og mere end pædagogiske aktiviteter, og børnene erfarer og lærer, tilegner og skaber sig erfaringer og viden om verden, og om sig selv, og om relationer og fællesskaber og samarbejde med andre mennesker, og udvikler forskellige eksempelvis personlige, motoriske og sproglige kompetencer i alle de kontekster de indgår i i løbet af dagen i institutionen – således også i de pædagogiske rutiner (ankomst, garderobe, bleskift, måltider osv.), som udgør skelettet i dagligdagen i institutionerne.

Daginstitutionens tre livs- og læringsrum.

Daginstitutionens livs- og læringsmiljø kan inddeles i tre livs- og læringsrum:

- De pædagogiske aktiviteter
- De pædagogiske rutiner
- Leg og børnekultur

Det kvalificerede livs- og læringsmiljø i daginstitutionen er karakteriseret ved at have en bevidst og reflekteret pædagogisk praksis, og at de fagprofessionelle forholder sig aktivt til og arbejder målrettet og systematisk med at fremme læringspotentiale og mulighedsrum for læring for børnene i forhold til det samlede hverdagsliv i institutionen, det vil sige på alle tre felter.

Læring kan defineres som en proces, der resulterer i adfærds, holdnings- og værdiændringer i et menneske (Hermansen, 1996). Læring er kontekstuel og indlejret i de sociokulturelle sammenhænge og praksisfællesskaber, hvori deltagelsen udfolder sig (Lave og Wenger, 2003). Og det er afgørende, at læringsindholdet er afstemt i forhold til det den lærende kan i forvejen

(Vygotkij, 1982). Der er endvidere nogle forhold omkring småbørns læring og læreprocesser der stiller sig i særlig skærpet grad, og er vigtige at have øje for.

Begrebet **pædagogiske aktiviteter** anvendes om og som en samlebetegnelse for det, det pædagogiske personale organiserer og gennemfører for og med børnene; ture, projekter, emnearbejder, forskellige skabende og/eller fysiske aktiviteter: Dét der traditionelt har været forstået som *pædagogikken*.

Begreberne **leg og børnekultur** anvendes om og som en samlebetegnelse for børnenes selvorganiserede leg og kultur, om det liv, der udfolder og udspiller sig hos og mellem børnene i institutionen, og opererer ud fra, at det enkelte barns position, mestringsstrategier og deltagelsesmuligheder i denne kultur og i disse fællesskaber har stor betydning for barnets læring, og hvordan barnet har det og fungerer i sit liv. At de indbyrdes relationer, venskabs- og kammeratskabsdannelser og deltagelsesmuligheder i legen har en meget væsentlig betydning for børnene (Højholt et al 2007), og at børnekulturen udgør et helt centralt lærings- og hverdagslivsrum set fra børnenes perspektiv (Sigsgaard, Rasmussen og Smidt 1998, Andersen og Kampmann 2002, Smidt 2006). I den selvorganiserede leg står børnenes egen udforskning og afprøvning af sig selv, de relationer de indgår i og verden centralt.

Begrebet **pædagogiske rutiner** anvendes om og som en samlebetegnelse for de forskellige funktioner og daglige gøremål, der knytter sig til varetagelsen af institutionens funktioner i forhold til børnenes grundlæggende behov for søvn, mad, hygiejne, påklædning osv., som udgør en omfattende del af hverdagslivet og pædagogikken. Der foregår pædagogik og læring i garderoben, ved de daglige måltider, på badeværelset når børnene skal vaske hænder, have skiftet ble, gøres putteklar eller på toilettet, puttes og i forbindelse med børnenes ankomst og henholdsvis modtagelse i dagtilbuddet, og afsked med forældrene om morgenen og det modsatte om eftermiddagen i forbindelse med hentning af børnene: Garderobepædagogikken, måltidspædagogikken, badeværelsespædagogikken, modtagelsespædagogikken etc.

I dette forskningsprojekt er genstanden de pædagogiske rutiner i dagtilbud, og det læringspotentiale, der ligger i disse for børnene

Forskningsspørgsmål

I projektet undersøges hvordan de pædagogiske rutiner organiseres, gennemføres og praktiseres i institutionerne i hverdagen, og i hvilken udstrækning og på hvilken måde de pædagogiske rutiner har et indbygget læringspotentiale, og fungerer som læringsrum for børnene, og arena for selvdannelse, dannelse og relationsdannelse og understøtter udviklingen af selvstændighed, selvhjulpenhed, handleevne og deltagelse i fællesskaber.

Antagelser

Projektet tager udgangspunkt i følgende antagelser, som danner grundlag for analyse af det indsamlede datamateriale:

Organiseringen af de daglige rutiner er en del af det pædagogiske arbejdsfelt, som indgår i det pædagogiske personales organisering af hverdagen. Det pædagogiske personale ser ikke alene afviklingen af rutinerne ud fra en praktisk synsvinkel, hvor nogle nødvendige arbejdsopgaver i forbindelse med måltider, påklædning i garderoben etc. skal afvikles. Men som et mulighedsrum for vigtig læring, kompetenceudvikling og levet liv for børnene, der kan udfoldes i større eller mindre udstrækning, afhængigt af de aktuelle muligheder i institutionen, og det pædagogiske personales fokus på at involvere og inddrage børnene i de forskellige pædagogiske rutiner og opgaver, der skal løses i løbet af dagen i institutionerne. Hvis ikke det sker, betyder det tab af udvikling- og læringsmuligheder for børnene, og øget adskilthed fra de pædagogiske medarbejdere, der har travlt med at ordne de praktiske opgaver, der også er knyttet til de pædagogiske rutiner.

Det er umiddelbart meningsfuldt for børnene at være med og blive inddraget i og være aktør og deltager i de daglige pædagogiske rutiner i institutionerne.

Børn har brug for og profiterer af at blive taget i brug og deltage aktivt i og bidrage til det fælles daglige liv, og de opgaver der skal løses i et sådant.

Det betyder også noget for børnene, at de kan se sammenhængen og meningen med det, de gør og det der sker: "når jeg sætter tallerkener og bestik på bordet, er det fordi vi skal bruge det lige om lidt, når vi skal spise" eller "når jeg selv tager min flyverdragt på, kan jeg komme ud på legepladsen, hvor jeg skal klatre". Børnene oplever, at deres deltagelse i og bidrag til de pædagogiske rutiner, har en direkte konsekvens for det der sker, og det de skal om lidt, hvilket bidrager til at gøre det meningsfuldt.

Inddragelse af børnene i de daglige praktiske gøremål og pædagogiske rutiner fremmer potentielt meningsfuldhed, engagement, medansvar og ansvarlighed, handlemuligheder og handleevne, selvstændighed, selvhjulpenhed, livsduelighed, social og kulturel indlejretthed, selvdannelse, dannelse og relationsdannelse, deltagelses- og samarbejds muligheder i fællesskaber og selvværd idet muligheder for succesoplevelser øges, og følelsen af at kunne bruges, deltage i fællesskaber og kunne bidrage, og have værdi og betydning og være nødvendig styrkes. Desuden fremmes derved også en lang række forskellige kompetencer hos børnene, eksempelvis personlige, sociale, kulturelle, sproglige og motoriske.

Metode

Dataindsamling og analyse foregår over 4 faser.

- 1) *Udvælgelse af en pædagogisk rutine i samarbejde med institutionens ledelse og personale.*
Der indgår ca. 15 daginstitutioner i projektet, som er udvalgt så de repræsenterer en bredde i forhold til forskellige institutionstyper og som på forskellig vis har arbejdet med de pædagogiske rutiner. Eventuelt skriftligt materiale - læreplaner og lignende – hvor arbejdet med de pædagogiske rutiner indsamles og indgår i analysen.
- 2) *Videoptagelse af den udvalgte pædagogiske rutine.*
Videoptagelsen giver adgang til at indfange både sproglige, kropslige elementer i den daglige praksis i den pædagogiske rutine, ligesom det giver indsigt i hvordan de fysiske omgivelser sætter sig spor i praksis. Desuden er børnene direkte i fokus og fremstår som aktører i forhold til den ramme det pædagogiske personale sætter omkring forløbet af den udvalgte pædagogiske rutine. Fordi rutinerne har et velkendt overskueligt forløb er det muligt at følge udviklingen i den enkelte rutine forholdsvis let på filmoptagelserne.
- 3) *En åben tolkning af videoptagelsen på baggrund af projektet antagelser.*
Herefter fortages den første åbne tolkning af videoptagelsen. Tolkningen sætter fokus på temaer, som kan undersøges og afklares nærmere og forholder sig til sammenhængen mellem det pædagogiske personales intentioner og konkrete praksis. Denne tolkning danner grundlag for interviewet med personalet i næste fase.
- 4) *Interview med personalet på videoen, når de har gennemset optagelsen.*
Vi beder personalet, som selv er aktører på optagelsen om deres umiddelbare reaktioner og interviewer derefter med udgangs i den åbne tolkning personalet om deres forståelse af den praksis, som fremstår på optagelsen. Vi har et særligt fokus på forholdet mellem intentioner og konkret praksis, men udspørger således at personalets egne forståelse af deres praksis fremstå så tydelig som mulig. Spørgsmålene er åbne og har til hensigt at fremme personalets refleksion over egen praksis.

Det samlede datamateriale gøres herefter til genstand for en analyse, som sigter på at kunne forstå og karakteriserer de pædagogiske rutiner, som læringsrum og specifikt forholdet mellem intention og praksis.

Første korte introducerende artikel om projektet: Suzanne Krogh og Søren Smidt: *Der foregår læring hele tiden* er bragt i Tidsskriftet VERA no. 68 s. 10-15.

Litteratur.

Ahlmann, Lise(1990): *Vuggestueliv*, Forlaget Børn & Unge.

Andersen, P.Ø. og Kampmann, J. (2002): *Børns legekultur*. Gyldendal Uddannelse. København.

Arenkilde, A et al (2012): *Daginstitutionen til hverdag: Den upåagtede faglighed*. Frydenlund. København.

Bae, Berit (1993): "*Relasjon som vågestykke – læring om seg selv og andre*" i Berit Bae et al.

(red.): "*Erkjennelse og anerkennelse – perspektiv på relasjoner*",

Universitetsforlaget, Oslo.

Bae, Berit (2004): *Dialoger mellom førskolelærer og barn – en beskrivende og fortolkende studie*. HiO-rapport 2004 nr. 25. Oslo.

Bruner, J (1998): *Uddannelseskulturen*. Hans Reitzels forlag. København

Krogh, S. og Smidt, S. (2009): *Anerkendelse og iagttagelse i børnehøjde. Om pædagogisk arbejde med børn med behov for en særlig indsats*. Dansk Psykologisk Forlag. København.

Dreier, O (2002): *Læring som ændringer af personlig deltagelse i sociale kontekster*. In Kvale, S. og Nielsen, K : Mesterlære. Læring som social praksis. Hans Reitzels forlag. København.

Gulløv, E. (1999): *Betydningdannelse blandt børn*. Gyldendal. København.

Hermansen, Mads (1996: *Læringens univers*, Forlaget Klim.

Højholt, C, Larsen, A.R., Stanek, A (2007): *Børnefælleskaber – om andre børns betydning*. Børn og Unge.

Jarvis, P (1992): *Paradoxes of Learning*. Jossey-Bass. San Francisco.

Krogh, S, Smidt, S, Stæhr, M (2013): *Midtvejsevaluering*. Klynger i udvikling 2. UCC. København.

Lave, J og Wenger, E (2003): *Situeret læring og andre tekster*. Hans Reitzels forlag. København

Sigsgaard, E., Rasmussen, K. og Smidt, S. (1998): *Andre måder*. Hans Reitzels forlag. København.

Smidt, S. (2006): *Børns læreprocesser, læring og læreplan*. Agora 9/2006. Ballerup.

Skaalvik, E. og Skaalvik, S. (2013): *Skolens læringsmiljø- Selvfølelse, motivation og læringsstrategier*. Akademisk Forlag.

Vygotskij, Lev Semyonovich (1982): *Om barnets psykiske udvikling*, Nyt Nordisk forlag.